

УДК 94 (327+73)

Лакішик Д.М., Пугачова-Лакішик Д.В.

ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА СТРАТЕГІЯ США НА ПОЧАТКОВОМУ ЕТАПІ «ХОЛОДНОЇ ВІЙНИ»

У статті досліджується формування основних напрямів зовнішньополітичної стратегії США на початку «холодної війни». Основна увага приділяється визначенню векторів США щодо просторових пріоритетів американського зовнішньополітичного курсу, особливостям інтересів у відповідних регіонах, змісту засобів та методів впливу для реалізації власних геополітичних інтересів. Стверджується, що основними регіонами, які визначили для себе США в перші повоєнні роки стали Європа, Середній і Далекий Схід, а периферійними виступали Близький Схід та Північна Африка (увага також приділялась Латинській Америці). Констатується, що найважливіші пріоритети американської зовнішньої політики знаходилися по периметру зони впливу СРСР, що вступив у післявоєнний світ в якості альтернативного США центру сили. Увага також приділяється таким зовнішньополітичним ініціативам США як «план Маршалла» та «Програма 4-го пункту», які відіграли першочергову роль у формуванні американської зовнішньої політики у повоєнний період.

Ключові слова: США, Європа, Азія, біполярний світ, «холодна війна».

Друга світова війна кардинально змінила долі багатьох країн Європи та Азії і своїми результатами багато в чому визначила їх подальше геополітичне становище фактично до кінця ХХ ст. Найважливішими підсумками війни були перемога над фашизмом, нацизмом та милітаризмом, а також відновлення суверенітету країн, захоплених агресорами. Була знищена не лише військова міць, але й зазнали краху державні машини країн-агресорів. Ялтинсько-потсдамська система фактично визнала військову міць СРСР, його міжнародне значення як великої світової держави. Повоєнне врегулювання найважливіших проблем політичного устрою геополітичної карти світу створило реальні передумови для становлення тривалого миру, але, як засвідчили подальші події, такий повоєнний розвиток не виправдав надії на безконфронтаційне існування, адже вже під час війни виникли суперечки в поглядах на післявоєнний устрій світу між СРСР та західними союзниками, зокрема США, які у післявоєнний період увійшли абсолютним лідером – держава перевершувала будь-яку країну світу (за військовими, економічними та культурними показниками) [1, р. 260]. Всі інші країни після війни або втратили такий статус (якщо такий взагалі мав місце), або виявилися значно ослабленими. Активна зовнішня політика США після війни мала на меті допомогти у відбудові Європи та Азії, а також стримувати експансію комуністичної ідеології з СРСР та Китаю.

Під час опрацювання даної статті були використані праці таких дослідників, як З. Бжезінський, Дж. Геддіс, Г. Грандін, Г. Кіссінджер, М. Любімов, А. Начмані, О. Орлов, О. Потехін, В. Суботін, Д. Хальберстам, М. Хоган. Маємо констатувати, що загалом напрацювання щодо цього періоду є

достатньо обширними, що дозволяє проаналізувати проблематику під різними кутами зору та максимально наблизитись до вирішення поставлених завдань.

Метою статті є дослідження основних напрямів зовнішньої політики США на початковому етапі «холодної війни».

Повоєнне становище США у світі вимагало нових зовнішньополітичних рішень: виділення ключових регіонів, визначення периферійної зони і вибір засобів впливу в кожній конкретній ситуації, що вимагала втручання Америки. Варто зауважити, що США були надзвичайно потужною країною в економічному сенсі, зокрема, як зазначав відомий політик, дипломат та політолог Г. Кіссінджер, у 1950 р. на її частку припадало 52% світового валового продукту, тому країні не варто було турбуватися про співвідношення сил, які США власне і визначали. Якщо виникали деякі труднощі, то головною проблемою американської зовнішньої політики було їх подолання за допомогою «переважаючих ресурсів» [2, с. 185].

Ключовими регіонами, які визначили для себе США в перші повоєнні роки стали Європа, Середній і Далекій Схід, а периферійними виступали Близький Схід та Північна Африка. Решта регіонів в означений період не перебували у фокусі уваги американської зовнішньої політики, за винятком, можливо, Латинської Америки.

Зазначимо, що після Другої світової війни в регіоні Близького Сходу настав так званий «безпековий вакуум», адже колоніальні держави пішли з регіону. Місцева еліта, що отримала владу, створила авторитарні системи у країнах, де було масове безробіття, фактично бракувало промислової бази, у близькосхідних державах був надзвичайно низький рівень зайнятості й освіти. Також гостро стояло палестинське питання, адже до закінчення Другої світової війни його обговорення пройшло декілька етапів. Початок цьому процесу було покладено ще у 1917 р. з оприлюдненням так званої «декларації Бальфура», згідно з якою британський уряд підтримав проект створення національного єврейського осередку в Палестині на основі вже існуючих раніше поселень [3]. Проте в умовах зростаючої військової загрози в Європі та у світі загалом уряд Великої Британії до кінця 30-х рр. ХХ ст. відмовився від підтримки цього проекту, щоб не загострювати відносини з арабськими державами регіону. Після цих подій лідери сіоністського руху вирішили шукати підтримки у здійсненні свого проекту безпосередньо у США.

На Потсдамській конференції влітку 1945 р президент США Г. Трумен заявив, що готовий підтримати сіоністів в їх вимозі розміщення 100 тис. євреїв-біженців з Німеччини та Австрії у Палестині, але уряд Великої Британії ще не був готовий до такого кроку. Зазначимо, що американська громадськість підтримувала створення єврейської держави в Палестині, але Велика Британія продовжувала політичну боротьбу з єврейською імміграцією, побоюючись, що її величезна і нестійка імперія на Близькому Сході зазнає збитків. Адже того часу Велика Британія керувала багатими нафтовими регіонами – Кувейтом,

Арабськими Еміратами, Оманом, Бахрейном, Трансіорданією та Єменом. Вона також була пов'язана низкою угод з Іраком (нафтова промисловість якого належала британській компанії) та Єгиптом (відповідно до Англо-єгипетського договору 1936 р., Велика Британія зберігала контроль над каналом, адже за ним передбачалось продовження британської військової присутності в Єгипті, що було необхідним для захисту Суецького каналу та його околиць) [4]. З врахуванням підпільної війни євреїв Палестини проти британської окупації, становище біженців стало критичним, що призвело до конфліктної ситуації між політичними діячами Великої Британії та США. У зв'язку з цим, керівництвом обох країн була створена англо-американська комісія (Anglo-American Committee of Inquiry into the Problems of European Jewry and Palestine), з метою узгодження політики щодо майбутнього підмандатної Палестини, зокрема, щодо імміграції до неї єврейських біженців, які постраждали в роки Голокосту [5].

Вже перші рекомендації комісії виявили неспроможність їх реалізації, у зв'язку з високою вірогідністю миттєвого загострення близькосхідного конфлікту. Зазначимо, що британський уряд запропонував США надати допомогу в реалізації наданих комісією рекомендацій, але військове відомство США здійснило розрахунок, за яким для надання допомоги британському уряду задля підтримки порядку в разі арабського повстання, необхідно відправити до Палестини 300 тис. американських військовослужбовців, що було неможливим.

Наступним кроком комісії став розроблений проект розподілу Палестини – «план Моррісона-Грейді», в якому пропонувалося створити арабо-єврейську конфедерацію, а Єрусалим повинен був отримати статус міжнародної території. Велика Британія та Конгрес США не підтримали цей проект. Зокрема, на позицію Конгресу та президента США вплинув внутрішньополітичний фактор – проміжні вибори в Конгрес восени 1946 р. З огляду на активність єврейського лобі в Конгресі і в Білому домі, Г. Трумен 4 жовтня 1946 р. виступив з промовою, в якій підтримав проект відродження національного єврейського осередку в Палестині з подальшим створенням на його основі незалежної держави. Цей виступ викликав протест в арабських країнах близькосхідного регіону, а демократична партія, очолювана Г. Труменом, послабила свої позиції в Конгресі. Проте, промова президента викликала піднесення серед сіоністів, адже адміністрація США офіційно підтримала ідею створення незалежної єврейської держави на Близькому Сході. Зауважимо, що хоча англо-американська комісія була однією з численних комітетів щодо розслідування ситуації в Палестині, проте вона була однією з перших подібних організацій, яка містила у своїй роботі також розгляд питання щодо умов життя євреїв в повоєнній Європі [6].

У 1947 р. Г. Трумен утримувався від офіційних виступів та заяв щодо палестинського питання – США намагалися дотримуватися максимально нейтральної позиції. Після передачі палестинського питання на розгляд ООН

була створена комісія, яка розробила два основних варіанти вирішення проблеми. Перший – «план більшості», передбачав розподіл Палестини на дві незалежні держави – арабську та єврейську. Єрусалим повинен був отримати статус інтернаціонального міста. Відповідно до другого – в Палестині передбачалося створення федеративної арабо-єврейської держави. Адміністрацією США було вирішено підтримати перший варіант, що дозволив би США зберегти нейтральну позицію. План був прийнятий резолюцією Генеральної Асамблеї ООН від 29 листопада 1947 р. № 181 [7].

Відразу після прийняття резолюції про розподіл Палестини арабські країни почали направляти свої війська до її кордонів. Зважаючи на загрозу миру ООН ввела ембарго на торгівлю зброєю з Палестиною, до якого приєдналися США. Сіоністи намагалися вмовити американську адміністрацію скасувати ембарго і підтримати євреїв Палестини. Натомість Державний департамент США виступив проти такого варіанту, оскільки адміністрація США не була готова використовувати американські війська для врегулювання конфлікту. 14 травня 1948 р. після виведення британських військ з Палестини було проголошено незалежну державу Ізраїль. Президент США Г. Трумен визнав Ізраїль де-факто через кілька годин після його проголошення, незважаючи на заперечення Державного департаменту щодо такого кроку [8].

Після переобрання Г. Трумена на новий президентський термін адміністрація США прийняла рішення скорегувати близькосхідну політику в цілому, зокрема і палестинський курс. Г. Трумен на початку 1949 р. розпочав нову програму технічної допомоги країнам, що розвиваються, серед яких були і країни близькосхідного регіону («Програма 4-го пункту»).

Зазначимо, що у своїй інавгураційній промові у 1949 р президент Г. Трумен назвав четвертим за черговістю зовнішньополітичним завданням США необхідність почати «нову сміливу програму» з науково-технічної допомоги та залучення капіталовкладень для «оздоровлення та зростання слаборозвинених регіонів». Хоча відповідно до цього підходу, який отримав назву «Політики 4-го пункту» програми Г. Трумена, головним засобом боротьби за країни, що розвиваються оголошувалася економічна та фінансова допомога, логіка «стримування» призводила до посилення та військового залучення США до боротьби з національно-визвольним рухом. У тому ж 1949 р. Конгресом США був прийнятий закон «Про військову допомогу для оборони», а у 1951 р. – закон «Про взаємну безпеку», який не тільки забезпечував надалі тіснішу координацію програм економічної та військової допомоги шляхом створення нового Управління взаємної безпеки, а й закріпив пріоритет останнього і в цілому військово-силових методів як головного важеля американської політики в країнах, що розвиваються. Це зміщення акцентів в методах забезпечення політичних інтересів США в державах призвело в подальшому до значного збільшення питомої ваги військової і «підтримуючої» допомоги в загальному обсязі американської іноземної допомоги. За період 1949-1952 рр. 73% з

порівняно невеликого обсягу коштів, що виділялись за програмою, 3 млрд. дол. припадало на економічну допомогу США. Головними одержувачами були країни Східної та Південно-Східної Азії, перш за все, Південна Корея, а також Філіппіни і Таїланд. Питома вага регіону в загальному обсязі військової допомоги становила 88%, а чотирьох зазначених країн – майже 50%, в економічній – відповідно 65 і 57%. Більше 17% економічної допомоги було надано державам Близького Сходу і Південної Азії, головним чином Індії (9%) та Ізраїлю (4%). Незначну допомогу отримали країни Латинської Америки – трохи більше 100 млн. дол. (найбільша країна-одержувач – Мексика) і ще менше африканські країни – менше 50 млн. дол. (головним чином незалежні Лівія, Ліберія та Ефіопія) [9, с. 64].

Іншою периферійною зоною у повоєнний період США визначили Північну Африку. Зауважимо, що у глобальній стратегії США в післявоєнний період Африканський континент, як правило, розглядався лише як другорядний об'єкт, не вимагав додаткової уваги, і тривалий час займав одне з останніх місць в системі американських стратегічних пріоритетів. Хоча низка американських фахівців вказували на виняткову важливість Африки і з погляду сировинних та військових ресурсів, але було визнано, що американські інтереси у цьому регіоні «передоручені» їх західноєвропейським союзникам по НАТО і гарантовані ними, а отже, не є «життєво важливими» для США.

Водночас процес тяжіння національно-визвольного руху в Африці до опертя в своїй боротьбі за незалежність на союз з країнами соціалістичного спрямування ускладнював Заходу та безпосередньо США просування власних інтересів на континенті, зокрема у Північній Африці. Зовнішньополітична складова США щодо африканського континенту здійснювалася на тлі зростаючого процесу розпаду колоніальної системи. Її розпад мав довгостроковий вплив на весь континент та призвів до модернізації політики Вашингтона на африканському напрямку (хоча ця модернізація кардинально не торкнулася основ політики США на континенті, а лише означилася новими тактичними кроками у її реалізації) [10, с. 212].

Після завершення Другої світової війни регіон Латинської Америки також розглядався США як периферійний, хоча, традиційно, займав важливе місце в американській зовнішньополітичній стратегії. Перші повоєнні роки характеризуються значним зміцненням економічних та політичних позицій США в латиноамериканських країнах, і перш за все в країнах Центральної Америки. США стали головним торговим партнером країн регіону: в 1948 р. їх питома вага в експорті цих країн становила 37,2%, а в імпорті – 57,6% (у порівнянні з 30,1% та 34,8% відповідно у 1938 р.). Водночас США посіли перше місце і за обсягом інвестицій в регіоні. Не випадково вже через три роки після закінчення Другої світової війни державний секретар США Дж. Маршалл зазначив, що латиноамериканські країни «розглядають США як єдино можливе

джерело капіталу, технологій та обладнання, необхідних для того, щоб їх розвиток став реальністю».

Зміцнення позицій США в регіоні відбулося значною мірою внаслідок ослаблення впливу в цих країнах Великої Британії, Франції та практичного витіснення Німеччини та Японії в передвоєнні і воєнні роки. Проте частково цьому сприяла інтенсивна діяльність керівництва США. У 30-х рр. XX ст. це була політика «доброго сусіда» Ф. Рузвельта, що дозволила США домогтися деякого ослаблення міжамериканських протиріч. У роки Другої світової війни це була політика, спрямована на залучення латиноамериканських країн до боротьби з нацизмом та мілітаризмом, що забезпечило цим країнам додатковий ринок збуту їх товарів і стратегічної сировини, а також додаткове джерело валютних надходжень. Період «доброго сусіда» США завершили разом із загрозою «холодної війни», оскільки першопочатковим в американській зовнішній політиці стало питання радянської загрози та захисту від неї Західної півкулі. Такі зміни суперечили фундаментальним принципам політики добросусідства, зокрема «не втручання», що спричинило нову хвилю американського долучення до справ Латинської Америки [11].

Таким чином, всі найважливіші пріоритети американської зовнішньої політики знаходилися по периметру зони впливу СРСР, що вступив у післявоєнний світ в якості альтернативного США центру сили.

У Європі американська зовнішня політика зіштовхувалася з трьома основними проблемами: курс щодо Західної Європи, політичне майбутнє Східної Європи та проблеми Німеччини. Що стосується цілей та завдань СРСР у Західній Європі, то вони були «більш обмежені» і, швидше за все, в перші повоєнні роки завдання приходу до влади прорадянських елементів не ставилося, а побоювання щодо того, що Радянський Союз після Другої світової війни прагнув захопити всю Європу та встановити соціалістичний лад, залишаються пропагандистськими. Й. Сталін розумів наскільки могутніми були США, тому орієнтувався на взаємодію з ними на основі визнання сфер впливу у Європі. Однак, США для такої взаємодії необхідно було створити в Західній Європі відповідний запас міцності.

Адміністрація Г. Трумена у 1947 р. не мала глобального плану щодо стримування комунізму. Її мета була значно менш амбіційна – відновити баланс сил у Європі. Для цього Вашингтон виступив з широкомасштабною ініціативою – «планом Маршалла» – найвагомішою та успішною зовнішньополітичною ініціативою США.

Виступаючи 5 червня 1947 р. в Гарвардському університеті, держсекретар США Дж. Маршалл, висловив ідеї, які стали вихідним пунктом здійснення комплексу економічних та політичних заходів, які отримали його ім'я. Він, зокрема, зауважив: «Правда полягає у тому, що потреби Європи на найближчі три чи чотири роки в іноземному продовольстві та інших необхідних товарах – переважно з Америки – є значно більшими, ніж її реальна змога їх оплатити ...

вона має отримати додаткову допомогу або зіштовхнутися з економічними, соціальними та політичними ускладненнями надзвичайно серйозного характеру ... Тому, логічно, щоб США зробили все, що можливо зробити для того, щоб допомогти, в обмін на нормалізацію економічного стану у світі, без якого не може бути політичної стабільності та гарантованого миру» [12].

Наступним кроком після заяви Дж. Маршалла стало започаткування «Програми європейського відновлення», яка тривала з квітня 1948 р. до грудня 1951 р. й відповідно до якої шістьнадцять європейських держав (з червня 1949 р. до них офіційно приєдналася ФРН) отримали допомогу на загальну суму 13,3 млрд. дол. Завдання «плану Маршалла» передбачали стабілізацію соціально-політичного становища в Західній Європі; включення Західної Німеччини, яка розглядалася однією з основних економічно важливих держав Європи, до західного блоку; зменшення радянського впливу у Східній Європі [13]. У більш широкому сенсі мовилося про створення нової європейської спільноти – держави, які беруть участь в програмі, повинні були обов'язково співпрацювати одна з одною – яка зменшила б можливість конфлікту у Європі та зрівноважила радянську міць на євразійському континенті. Ретроспективний погляд доводить, що США змогли домогтися поставлених завдань: «план Маршалла» призвів до «плану Шумена», який в свою чергу призвів до створення Євроатому, потім до Об'єднання вугілля і сталі, Спільного ринку і, нарешті, до Європейського Союзу. До того ж, «товарні вливання» США в Західну Європу сприяли ліквідації надлишків продукції (адже передбачалась криза американської економіки після закінчення Другої світової війни) та підготовці нових ринків збуту. Зазначимо, що за «Програму європейського відновлення» Дж. Маршалл здобув Нобелівську премію миру [14].

Зауважимо, що для реалізації будь-якої програми економічної допомоги необхідні деякі попередні умови, що забезпечуватимуть успішний процес використання наданих коштів державою, якій надається допомога. У західноєвропейських державах в період реалізації «плану Маршалла» такі умови існували: тривалий історичний досвід оперування в умовах ринкової економіки, ініціатива приватного бізнесу, високий рівень загальної освіти населення, технологічні та управлінські можливості. На пострадянському просторі цим параметрам відповідав лише високий рівень освіти населення. У зв'язку з цим, характеризуючи причини відмови СРСР від участі в програмі, «план Маршалла» був розрахований на відновлення економіки, що мала капіталістичну основу, а в СРСР з 1930-х рр. встановилася соціалістична модель економіки, для якої цей план був априорі неприйнятний [15, с. 164].

Також проблема полягала в обсягах іноземної допомоги. Дослідники, як і творці програми допомоги, неодноразово підкреслювали, що «план Маршалла» забезпечував критичний рівень підтримки для того, щоб дати Європі можливість допомогти самій собі. Такий підхід забезпечував відносно

прийнятні витрати для держави-донора – США. Асигнування на допомогу Західній Європі становили близько 2% ВВП США, або 80 дол. на кожного сьомого американця, що становило в той період трохи більше тижневої заробітної плати. У зв'язку з повоєнними проблемами держав Східної Європи та пострадянського простору, мова могла йти про зовсім іншу суму, що робило ініціативу, подібну «плану Маршалла» неможливою [13].

Варто зауважити, що період реалізації «плану Маршалла» характеризувався високим рівнем регулятивних функцій американської держави, здатного забезпечити необхідні економічні та фінансові ресурси для виконання подібної програми. Також зазначимо, що допомога надавалася тим державам, які належали до західної цивілізації, мали багато спільних цінностей і традицій. Також фактори політико-економічного рівня, що зумовили реалізацію «плану Маршалла», посилювалися військово-стратегічною необхідністю створити противагу радянській військовій могутності в Європі. В цілому «план Маршалла» став оригінальною зовнішньополітичною розробкою США, повторення якої у відповідних обсягах не є можливим з огляду на унікальність історичних обставин, що склалися на межі 1940-1950-х рр. [16].

Наріжним каменем американської зовнішньої політики повоєнного періоду був союз з країнами Західної Європи, так званий «атлантизм», який був одним з головних зовнішньополітичних пріоритетів в стратегії США і характеризувався сукупністю зусиль задля максимального залучення західноєвропейського регіону в зовнішньополітичну діяльність Вашингтона. В основу політики адміністрації Г. Трумена, спрямованої на зміцнення позиції західноєвропейських союзників, аби політика «стримування комунізму» була підтримана державами Європи та мала характер багатосторонньої спрямованості, були покладені принципи «взаємозалежності» і «розподілу тягаря». Перший з них передбачав те, що доля європейської економіки була нерозривно пов'язана зі США. Другий передбачав відповідальність США за збереження соціального статус-кво в масштабах євроатлантичної системи, за моральної та матеріальної підтримки партнерів – західноєвропейських держав. Тому, поряд із швидким збільшенням військової могутності США, зміцнення військового потенціалу західноєвропейських союзників стало основним напрямком американської зовнішньої політики. В подальшому була підтримка створеного у 1948 р. Західноєвропейського союзу, у 1949 р. – формування НАТО та підтримка інтеграційних процесів між західноєвропейськими державами [17].

До формування нової політики адміністрації Г. Трумена довелося підійти і щодо Східної Європи. В основі впливу американської політики на країни регіону перебували економічні методи, використання яких було безпосередньо пов'язане з темпами суспільно-політичних процесів, і призвело на початку 1950-х рр. до заморожування торгових відносин з країнами Східної Європи (крім Югославії). Країни Східної Європи диференціювалися з погляду їх

цінності як об'єкти зовнішньої політики США, до того ж рівень пріоритетів змінювався в залежності від темпів соціально-політичних перетворень в кожній з них; їх військово-стратегічної, геополітичної та економічної ролі в післявоєнній Європі. Спочатку центральне місце відводилося Польщі, як найбільшій з країн регіону, в якій сильною є антикомуністична й релігійна опозиція. Поряд з Польщею аж до лютого 1948 р. перебувала Чехословаччина, але в кінці 40-х рр. XX ст. передові позиції зайняла Югославія [18, с. 123].

У повоєнний період важливою зовнішньополітичною проблемою було «німецьке питання» і кілька шляхів його вирішення. Перший варіант передбачав збереження діалогу з СРСР на основі існування Німеччини в якості не самостійної, окупованої і, зважаючи на наявність окупаційних зон, по-суті розділеної держави, яка повинна була вчасно виплачувати репарації. Другий варіант був орієнтований на те, щоб допомогти Німеччині відновити необхідні соціально-економічні та політичні інститути і потім перетворити її «в реального, хоча і другорядного, гравця на світовій арені».

Вибір був зроблений після обговорення різних аспектів «німецького питання» на Московській сесії Ради міністрів закордонних справ держав переможниць навесні 1947 р. Державний секретар Дж. Маршалл, який очолював американську делегацію, залишив нараду, переконаний в тому, що радянські лідери сподіваються отримати політичні переваги з того глухого кута, який повинен був поглибити економічну кризу в Центральній і Західній Європі, прокласти шлях до перемоги комуністичним партіям у Франції, Італії та Німеччині, і таким чином відкрити двері поширенню радянського впливу в зоні, яка вважалася життєво важливою для американської безпеки [13]. США обрали другий варіант, який призвів до розділу Німеччини та інтеграції її західних зон окупації в систему відносин, яка створювалася під американською егідою. «Америка надала перевагу західній єдності, а не перемовинам Сходу із Заходом. Іншого вибору у неї, правду кажучи, не було, адже вона більше не могла ризикувати і прямувати за натяками Сталіна. Правда була надто чіткою: він використовує переговори, щоб підірвати новий міжнародний устрій, який намагалася створювати Америка» [19, с. 400]. Однак в контексті «німецького питання» політика «стримування» передбачала подвійний вимір. США «стримували» два центри сили на континенті: один реальний – СРСР, проти якого був направлений відомий комплекс заходів з організації західноєвропейських країн – починаючи з «плану Маршалла» й до НАТО, інший потенційний – Німеччину, стримування якої полягало у фактичному розділі країни і, таким чином, здійснювалася спільно з Радянським Союзом. Такі ж завдання передбачали і подальші прагнення інтегрувати Західну Німеччину до європейських структур.

Одними з важливих регіонів в реалізації зовнішньополітичного курсу США після завершення Другої світової війни стали Середній і, як зазначалося вище, Близький Схід. Проблеми експлуатації іранських нафтових ресурсів і претензії

СРСР на зміну статусу Чорноморських проток піднімалися ще в роки Другої світової війни. Тому радянський тиск на цих напрямках не був новим фактором для американської зовнішньої політики. Натомість новою обставиною було те, що в цих регіонах США виступала в якості конкурента Великої Британії, яка спиралася на власний периметр оборони по лінії Суецький канал, підмандатна Палестина, Ірак та Ємен. США змогли використати англо-радянські суперечності через «іранську кризу» 1946 р. і стали єдиною державою, яка серйозно посилила свою присутність в Ірані, а у 1953 р., після усунення від влади прем'єр-міністра Ірану М. Моссадика, який намагався проводити політику балансування, повністю ліквідували британську присутність в країні. Також «доктрина Трумена» була поширена на Туреччину, яка була ключем до Близького та Середнього Сходу [20, р. 366].

Як зазначалось вище, на Близькому Сході в суперництві з Великою Британією домінували непрямі методи дестабілізації позицій останньої. Однак в питанні створення держави Ізраїль США відкрито виступили на боці єврейських поселенців, домігшись, зокрема, прийняття ООН резолюції про розподіл Палестини по абсолютно штучним кордонам. Надалі в регіоні, який був важливий для США «своїми людьми, ресурсами, стратегічним положенням і життєво важливими артеріями комунікацій», ставка була зроблена на зміцнення відносин з Ізраїлем.

Основною проблемою для США після Другої світової війни на Далекому Сході став Китай. Майже весь період 1945-1949 рр. можна охарактеризувати як час активних пошуків підходів в американських політичних колах до визначення завдань США за нових обставин, що склалися в Азії. Можна стверджувати, що цей період азійської політики США був визначений як прагнення адміністрації Г. Трумена перечекати, допоки в Азії ситуація стабілізується. Через деякий час виявилось, що американські позиції в Північно-Східній Азії виявилися нестійкими. У зовнішній політиці США до цього регіону застосовувалися принципи «стримування». Основний акцент робився на стримуванні експансії комуністичного Китаю. У геостратегічному сенсі це означало зміцнення відносин з режимом Гоміндан, збільшення допомоги Франції в Індокитаї, посилення позицій в Японії. Натомість Японію необхідно було відновити за моделлю Західної Німеччини як «противагу комуністичній експансії в Північно-Східній Азії».

Перспективи таких відносин з Японією підтримував і Конгрес, що знайшло відображення під час обговорення мирного договору безпеки 1951 р. Як зазначав з цього приводу сенатор-демократ Дж. Спаркмен «мені б хотілося бачити Японію, Філіппіни, Націоналістичний Китай, Індонезію, Сіам, Індокитай, Австралію, Нову Зеландію і незалежну Корею об'єднаними в регіональний пакт, який міг би мати такі ж передумови і проявити рішучість, яку ми бачимо в Північноатлантичному пакті та інших блоках в які ми увійшли» [21].

Однак реалізації цієї перспективи перешкоджала низка вагомих факторів. Тісні відносини США в межах будь-якого союзу в умовах, коли після поразки Японії минуло лише кілька років, і ще були свіжі спогади про завдані збитки, зокрема в результаті атомних бомбардувань, коли країна, в умовах американської окупації, вела пошук шляхів розвитку, виглядали вкрай проблематичними. Іншу обставину вдало охарактеризував З. Бжезінський, який зазначав: «... Японія є державою-нацією з глибоко вродженою свідомістю свого унікального характеру і особливого статусу. Її острівна історія, навіть її імперська міфологія, привертають вкрай працьовитих і дисциплінованих японців до того, що вони вважають, ніби їм наданий особливий та винятковий спосіб життя, який Японія захищала спершу блискучою ізоляцією, а потім, коли світ вступив в ХХ ст., наслідуючи приклад європейських імперій в прагненні створити свою власну на Азійському материку» [22, с. 207].

Ще один фактор полягав в не традиційності для країн Далекого Сходу участі в будь-яких багатосторонніх союзах, які передбачали, в умовах біполярної конфронтації, військові аспекти співпраці, а, отже, і відсутність відповідного досвіду.

Щодо Японії, то країна все більше зосереджувала увагу на одновимірному завданні економічного відродження і розвитку. Як зазначав З. Бжезінський, з 1950-х рр. японську зовнішню політику направляли чотири основні принципи, проголошені післявоєнним прем'єр-міністром С. Йосідою: 1. основною метою Японії має бути економічний розвиток; 2. Японія повинна бути легко озброєна та уникати участі в міжнародних конфліктах; 3. Японія повинна йти за політичним керівництвом США і приймати військовий захист Америки; 4. японська дипломатія повинна бути не ідеологізованою та приділяти першочергову увагу міжнародному співробітництву [22, с. 212]. Тому повоєнна співпраця США та Японії ґрунтувалася на двосторонніх договорах, що передбачали наявність американських збройних сил, якими і були Договір безпеки 1951 р. та Договір про взаємне співробітництво і гарантії безпеки 1960 р.

Таким чином, в повоєнний світ США увійшли в абсолютно новій для себе ролі держави, яка перевершувала всі інші країни за основними показниками сили – військової, економічної, технологічної та культурної. У післявоєнний період вони перетворилися на центр західної цивілізації, який протистояв радянській потузі, яка в результаті Другої світової війни закріпила за собою значні сфери впливу в Східній Європі та на Далекому Сході.

Основними регіонами геополітичного суперництва між двома центрами сили стали такі, що знаходились на периферії Євразії: лінія зіткнення в Європі, Середній і Далекий Схід. Під час цього суперництва США перетворилися з епізодичного на постійний чинник європейської політики.

Перші десять років після війни пішли на формування лінії «стримування», а в наступний період завдання змінилося і полягало в забезпеченні загальної стратегічної стабільності в умовах існування біполярного світу.

Список використаних джерел та літератури

1. Gaddis J.L. *The Cold War: A New History*. – Penguin Books, 2006. – 352 p.
2. Киссинджер Г. *Ядерное оружие и внешняя политика*. – М.: Издательство иностранной литературы, 1959. – 511 с.
3. The Balfour Declaration. November 2, 1917. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://mfa.gov.il/mfa/foreignpolicy/peace/guide/pages/the%20balfour%20declaration.aspx>
4. The Anglo-Egyptian Alliance Treaty 1936. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://laits.utexas.edu/modern_me/egypt/3/treaty
5. Anglo-American Committee of Inquiry. – Chapter I. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://avalon.law.yale.edu/20th_century/angch01.asp
6. Nachmani A. *Great Power Discord in Palestine: The Anglo-American Committee of Inquiry Into the Problems of European Jewry and Palestine 1945-46*. – Routledge, 2005. – 296 p. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://books.google.ru/books?id=TfKQAgAAQBAJ&hl=ru&source=gbs_book_other_versions
7. U.N. General Assembly Resolution 181. November 29, 1947. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://middleeast.org.ua/documents/181.htm>
8. The United States and the Recognition of Israel: A Chronology. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.trumanlibrary.org/israel/palestin.htm>
9. *Международные экономические отношения / Под ред. д.э.н., проф. Н.Н. Любимова*. – М.: ИМО, 1957. – 444 с.
10. Субботин В.А. *Великобритания и ее колонии. Тропическая Африка в 1918-1960 гг.* – М.: Наука, Главная редакция вост. лит-ры, 1992. – 278 с.
11. Grandin G. *Empires Workshop: Latin America, the United States and the Rise of the New Imperialism*. New York: Metropolitan Books, 2006. – 316 p.
12. Marshall Plan Speech. June 1947. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.marshallcenter.org/MCPUBLICWEB/en/?id=1242>
13. Hogan M.J. *Blueprint for Recovery // The Marshall Plan Investment in Peace-50th Anniversary U.S. Diplomatic Mission to Germany*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.marshallfoundation.org/library/wp-content/uploads/sites/16/2014/05/The_Marshall_Plan_A_Blueprint_for_Recovery.pdf
14. Джордж К. Маршалл. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.marshallcenter.org/mcpublicweb/ru/nav-main-explore-gcmc-history-ru.html#tab-3>
15. Орлов А.С. *Тайная битва сверхдержав*. – М.: Вече, 2000. – 480 с.
16. *Microeconomic Development and Social Enterprise in Ukraine: A “Marshall Plan” for Ukraine – Part Two*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://for-ua.com/analytics/2007/08/09/110003.html>
17. Саква Р. *Новый атлантизм // Россия в глобальной политике*. – 2015. – № 5. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://globalaffairs.ru/number/Novyi-atlantizm-17753>
18. Потехин А.В. *Дипломатия США в Восточной Европе. 1945-1950 гг.* – К.: Наукова думка, 1991. – 140 с.
19. Киссинджер Г. *Дипломатия*. – М.: Ладомир, 1997. – 850 с.
20. Halberstam D. *The Fifties*. – New York: Ballantine Books, 1993. – 816 p.
21. Sparkman J. *Checks and Balances in American Foreign Policy // Indiana Law Journal*. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.repository.law.indiana.edu/cgi/viewcontent.cgi?referer=http://ru.knowledgr.com/00202344/%D0%94%D0%B6%D0%BE%D>

0%BD%D0%A1%D0%BF%D0%B0%D1%80%D0%BA%D0%BC%D0%B5%D0%BD&httpsredir=1&article=3239&context=ilj

22. Бжезинский З. Великая шахматная доска. – М.: Международные отношения, 1999. – 256 с.

Лакишик Д.М., Пугачёва-Лакишик Д.В. Внешнеполитическая стратегия США на начальном этапе «холодной войны».

В статье исследуется формирование основных направлений внешнеполитической стратегии США в начале «холодной войны». Основное внимание уделяется определению векторов США в отношении пространственных приоритетов американского внешнеполитического курса, особенностям интересов в соответствующих регионах, содержания средств и методов воздействия для реализации собственных геополитических интересов. Утверждается, что основными регионами, которые определили для себя США в первые послевоенные годы стали Европа, Средний и Дальний Восток, а периферийными выступали Ближний Восток и Северная Африка (внимание также уделялось Латинской Америке). Констатируется, что важнейшие приоритеты американской внешней политики находились по периметру зоны влияния СССР, который вступил в послевоенный мир в качестве альтернативного США центра силы. Внимание также уделяется таким внешнеполитическим инициативам США как «план Маршалла» и «Программа 4-го пункта», которые сыграли первостепенную роль в формировании американской внешней политики в послевоенный период.

Ключевые слова: США, Европа, Азия, биполярный мир, «холодная война».

Lakishyk D., Puhachova-Lakishyk D. US Foreign Policy at the Initial Stage of the Cold War.

The article examines the formation of the main directions of the US foreign policy strategy at the beginning of the Cold War. The focus is on determining the vectors of the United States in relation to the spatial priorities of the US foreign policy, the particular interests in the respective regions, the content of means and methods of influence for the realization of their own geopolitical interests. It is argued that the main regions that the United States identified for itself in the early postwar years were Europe, the Middle and Far East, and the Middle East and North Africa were the peripheral ones (attention was also paid to Latin America). It is stated that the most important priorities of American foreign policy were around the perimeter of the zone of influence of the USSR, which entered the postwar world as an alternative to the US center of power. Attention is also paid to US foreign policy initiatives such as the Marshall Plan and the 4th Point Program, which have played a pivotal role in shaping American foreign policy in the postwar period.

Keywords: USA, Europe, Asia, bipolar world, Cold War.